

રાષ્ટ્રવિકાસમાં મહિલાઓને સંયોજતું 'સેવા'નું પાક્ષિક મુખપત્ર

આભાસૂયા

વર્ષ - ૩૫ : અંક - ૭ * આદ્યતંત્રી : સ્વ. જ્યન્તિકાબહેન જ્યન્તભાઈ * તંત્રી : નમ્રતા બાલી * પ્રકાશન : એપ્રિલ - ૭, ૨૦૧૭

૨૦૧૭ની રાષ્ટ્રીય આરોગ્ય નીતિમાં કામદાર બહેનો માટે શું તક છે એ જાણીએ

'સેવા'માં આપણે શરુઆતથી જ સાંભળીએ છીએ કે આપણી બહેનો કહે છે "આપણું શરીર એ જ આપણી મૂડી છે. અમે મજૂરી કરીએ, બે પૈસા કમાઈએ તો અમે અમારાં દીકરાઓને ખવડાવીએ. જો અમે માંદા પડીએ તો ડોક્ટર ને દવા પાછળ પૈસાનું પાણી થાય. કામ છૂટી જાય ને રોજગારી ખોરવાય. જો આવું થાય તો પછી અમે ગરીબાઈમાંથી કેવી રીતે બહાર આવી શકીએ ? પગભર ક્યારે થવાય ?" આમ, ગરીબી, રોજગારી અને પગભરતાનું અરસપરસ જોડાણની સમજ આપણાં સભ્ય બહેનો વર્ષોથી આપણને સ્પષ્ટ સમજાવતા આવ્યા છે. તેમના કામ તથા અસલામત રોજગારી સિવાય એમના રહેઠાણ, સામાજિક અને આર્થિક પરિસ્થિતિના લીધે 'સેવા'ના સભ્ય બહેનો વારંવાર માંદા પડે છે અને આમ ગરીબાઈના વિષયકથી બહેનો ભાગ્યે જ બહાર નીકળી શકે છે. આમ, ગરીબી એ બીમારીનું કારણ પણ છે અને પરિણામ પણ છે. શ્રમજીવી કુટુંબોમાં બહેનો સૌથી કમજોર અને બીમાર રહે છે. આનું કારણ છે બહેનોનું અસલામત કામ, ઓછી આવક અને ભરચક કામનો ભાર. ઘણી વખત બહેનો ખતરાવાળા કામ સાથે પણ જોડાયેલા હોય છે. જેમ કે બાંધકામ સાથે જોડાયેલ બહેનો માથે ભારે માલ ઉઠાવે છે, ત્રણ ચાર માળ દાદરા ચઢ-ઉતર કરે છે તો ઘણીવાર પડી જવાના બનાવો બને છે, બહેનોના મૃત્યુ થયા હોય તેવા પણ બનાવો નોંધાયા છે. તેવી જ રીતે ખેતરમાં કામ કરતાં ખેતમજૂર બહેનોને જીવજંતુઓ કરડી જાય છે, જંતુનાશક દવાઓ શ્વાસમાં ભરે છે. એટલે વ્યવસાયિક કામોમાં બહેનોના આરોગ્યના જોખમો જોવા મળે છે.

આપણો સમાજ પુરૂષપ્રધાન છે. પરિવારમાં બહેનોને વધુ કામ તો હોય જ છે પરંતુ ભોજનની વાત આવે તો પરિવારના પુરૂષ સભ્યો પહેલી હરોળમાં જમે ને ઘરની સ્ત્રીઓ અને દીકરીઓનો નંબર તો છેલ્લો જ આવે. જો પતિ કે બાળકો બીમાર પડે તો ઘરની સ્ત્રી બધાં જ કામો બાજુમાં મૂકીને, પૈસા ના હોય તો દેવું કરીને પણ દવા કરાવે. પણ જો પોતે બીમાર પડે તો પોતાના ઈલાજની દરકાર ના કરે. આ જ બહેનો જ્યારે મા બને ત્યારે તેમની પ્રસુતિ દરમિયાન પણ એમની તકલીફો પણ વધતી હોય છે. પોતાના શરીર વિશે બહેનો અને દીકરીઓને બહુ ઓછી માહિતી હોય છે. શું ખાવું અને શું ના ખાવું તેમજ ઓછા પૈસામાં પણ સ્વાસ્થ્યની સંભાળ કેવી રીતે રાખવી તે શિક્ષણનો પણ અભાવ હોય છે.

આ પરિસ્થિતિ જોતા 'સેવા'એ શરુઆતથી જ આરોગ્ય પર કામ કરવાની શરુઆત કરી દીધી હતી. આપણને સ્પષ્ટ સમજાયું કે આરોગ્યની સલામતી વિના પગભરતા અશક્ય છે. વધુમાં આપણે દેશે આંતરરાષ્ટ્રીય શ્રમ સંસ્થાનના કેટલાંક કન્વેન્શન સ્વીકાર્યા છે જેમાં સ્વાસ્થ્ય સુરક્ષા પણ અનિવાર્ય છે એનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. બીજુ ૧૯૪૮થી ભારતે બુનિયાદી માનવ અધિકાર કરાર પર દસ્તખત કરી છે. જેમાં ભારતે સ્વીકાર્યું કે આરોગ્ય સેવા એ મૂળભૂત અધિકાર છે. ભારતની આઝાદી પહેલાં પણ આરોગ્યની અગત્યતા સમજીને સ્વતંત્ર સંગ્રામના નેતાઓ જેમ કે પંડિત જવાહરલાલ નહેરૂએ સર્વ માટે સ્વાસ્થ્યનું આયોજન

કરેલ. સૌથી અગત્યના રિપોર્ટ ભોર (BHOR) કમિટી કહેવાઈ જે તે વખતના પ્રખ્યાત ડૉક્ટર સર જોસેફ ભોરના નેતૃત્વમાં થયેલ. આ બુનિયાદી સ્વાસ્થ્ય રિપોર્ટમાં સૌથી અગત્યની ભલામણ હતી કે ભારતના તમામ નાગરિકોને પ્રાથમિક આરોગ્ય સુવિધા મળવી જોઈએ અને કેવી રીતે અમલમાં મૂકી શકાય તે સ્પષ્ટ લખેલું છે. આ રિપોર્ટ આજે પણ એટલો જ યથાર્થ છે.

નવેમ્બર ૨૦૧૦માં ભારત સરકારે એક ખાસ સમિતિની રચના કરી જેનો ઉદ્દેશ્ય હતો કે તમામ ભારતીયને સ્વાસ્થ્ય સેવા પહોંચાડવા તેના માટે યોગ્ય માળખાની રચના કરે. 'સેવા' તરફથી મેં આ સમિતિમાં પ્રતિનિધિત્વ કરેલું. સરકારે આ સમિતિની ભલામણો સ્વીકારી અને આ પછી તાજેતરની ૨૦૧૭ની આ નવી રાષ્ટ્રીય સ્વાસ્થ્ય નીતિમાં તે ભલામણોને ટેકો આપેલ છે.

નવી રાષ્ટ્રીય સ્વાસ્થ્ય નીતિ ૨૦૧૭ :

જાન્યુઆરી ૨૦૧૫માં કેન્દ્ર સરકારના સ્વાસ્થ્ય મંત્રાલયે એમની નીતિ વેબસાઈટ પર બહાર પાડી અને ભારતના તમામ નાગરિકોને આમંત્રણ આપ્યું કે તે વાંચે અને પોતાના મંતવ્યો આપે. મંત્રાલયનું કહેવા મૂજબ દેશભરમાંથી એટલી બધી ભલામણો આવી કે છ મહિના સુધી તેની છણાવટ કરવા માટે કામ કરવું પડ્યું. દેશના લોકો પોતાના સ્વાસ્થ્ય માટે આટલો રસ લે છે તેની કલ્પના જ નહોતી. તાજેતરમાં પ્રધાનમંત્રીશ્રીએ અને તેમના મંત્રીમંડળે આ આરોગ્ય નીતિ સ્વીકારી છે અને હવે ધીમે-ધીમે આ નીતિ અમલમાં મૂકશે. તો આ નીતિમાં આપણાં માટે શું તે જોઈ લઈએ :

૧. કદાચ સૌથી અગત્યનો મુદ્દો છે કે સ્વાસ્થ્ય સેવા દરેક નાગરિકને મળશે. સાર્વત્રિક આરોગ્ય (Universal Health) જેમાં હવે દેશનો કોઈ નાગરિક કે કામદાર બાકાત નહીં રહે. ચાહે તે એપીએલ હોય કે બીપીએલ.
- ૨ જો સાર્વત્રિક સ્વાસ્થ્ય સેવા પૂરી પાડવી હોય તો તેના માટે યોગ્ય બજેટ અને નાણાંકીય સગવડ હોવી જરૂરી છે. આનંદની વાત એ છે કે નવી નીતિમાં સ્વાસ્થ્ય માટે બજેટ વધારવાની વાત માટે બજેટ ફાળવવા સરકારે પાંચ વર્ષમાં યોગ્ય ફાળવણી કરવાનો ઉલ્લેખ કરતા તમામ ઉત્પાદન જીડીપીના માત્ર ૧.૨ ટકા સાર્વજનિક સ્વાસ્થ્ય પર ખર્ચાય છે જે ૨૦૨૫માં બમણા થઈને ૨.૫ ટકા થશે.
૩. પ્રાથમિક આરોગ્ય સેવા પર જ વધુ ભાર મૂકવામાં આવશે.
૪. બજેટના ૨/૩ પ્રાથમિક આરોગ્ય સેવા પર જ ખર્ચાશે જેથી ઘરઆંગણે અને શ્રમજીવી કામદારોની નજીક આરોગ્યની

શંકરભૂવનમાં રહેતા લીલાબહેન ૩૦ વર્ષ જૂના આરોગ્ય સેવિકા બહેન છે. એ સમયમાં સિમેન્ટના થેલા તોડી સિલાઈકામ કરીને ગુજરાન ચલાવતા હતા. તેમણે એકલા હાથે દીકરીને મોટી કરી. પરિવારની ને પોતાની પણ ગંભીર બીમારીમાંથી બહાર આવ્યા. લીલાબહેન કહે, એ સમયમાં અમારાં વિસ્તારમાં કોઈને આરોગ્યની સમજ નહીં. અમારાં ત્યાં ઝાડા, ઉલટી, તાવ, ઓરી, પોલિયો આવી આરોગ્યની સમસ્યાઓ તો જોવા મળતી જ. આરોગ્ય સાચવવું એની સમજ 'સેવા'ની તાલીમોમાંથી મળવા માંડી. હું આગેવાન બની એટલે બીજા બહેનોને પણ સમજાવવા માંડી. બહેનોના આરોગ્યના પ્રશ્નો તો ઘણાં હોય, ને બહેનો ખૂલીને બોલે પણ નહીં. તાલીમોથી બહેનો બોલવા માંડ્યા. સ્વચ્છતાનું મહત્ત્વ સમજ્યા. દીકરીઓને શિક્ષણ આપવું મહત્ત્વનું છે તે વાત પણ સમજાઈ. સરકારની આરોગ્યની સેવાઓનો લાભ લેવાની માહિતી મળવા લાગી. હવે તો હું સરકારી હોસ્પિટલમાં બધી જ માહિતી જાણતી થઈ ગઈ છું. ને બહેનોને પણ લઈ જાઉં છું. અમારાં સ્થાનિક કોર્પોરેટર સાથે સંકલન કરીને અમારાં વિસ્તારના આરોગ્ય ને સ્વચ્છતાના પ્રશ્નો પર વાત કરી શકું છું. ૧૦ વર્ષ પહેલાં મારાં પોતાના સ્તનકેન્સરના ઓપરેશન વખતે એ આઘાત હું જીરવી શકી કારણકે આરોગ્ય સેવા સાથે હતું ને મને પણ બધી જ સમજણ પડવા માંડી હતી. આરોગ્ય સાચવવાની પ્રાથમિક સમજ મળી ગઈ હતી ને એ વાત વિસ્તારમાં પણ સમજાવી બહેનો અને તેમના પરિવારનું સ્વાસ્થ્ય સારું રહે તેના માટે કાર્ય કરું છું. શરીર જ અમારી મૂડી છે એ વાત હવે બરાબર સમજાઈ ગઈ છે.

સગવડો ઉપલબ્ધ થશે. ખાસ સબસેન્ટર અને પ્રાથમિક આરોગ્ય સિવાય આરોગ્ય સુખાકારી કેન્દ્ર બનાવવામાં આવશે.

૫. આવા આરોગ્ય કેન્દ્રમાંથી રસીકરણ, સગર્ભા બહેનોની તપાસ, કુટુંબ કલ્યાણ, ચેપી અને બિનચેપી રોગોની તપાસ અને સારવાર, માનસિક સ્વાસ્થ્ય માટે પણ સુવિધા મળશે. ખાસ નોંધનીય વાત એ છે કે પહેલી વખત જ વ્યાવસાયિક સ્વાસ્થ્ય અને માનસિક સ્વાસ્થ્યને પ્રાધાન્ય અપાયું છે.
૬. દરેક કુટુંબને એક આરોગ્ય કાર્ડ મળશે, જેથી આ બધી સુવિધાઓ એમને મળતી થાય.

યુવામંડળે ચમનપુરાના ઉકરડાને હટાવ્યો ને ચોક બનાવ્યો

૨૦ વર્ષથી આરોગ્ય સેવા સાથે કામ કરું છું. એ વખતની સ્થિતિ ને અત્યારની સ્થિતિમાં બહુ જ ફેર આવી ગયો છે. શહેર અને ગામડાંઓમાં લોકો હવે સરકારની આરોગ્ય સેવાઓનો લાભ લેવા માંડ્યા છે. ‘સેવા’નો સ્થાનિક બહેનોને આરોગ્યના કામ સાથે જોડવાનો હેતુ આજે બર આવી રહ્યો છે. આરોગ્ય સેવિકા બહેનો સક્ષમ બની ગયા છે. શિક્ષણ લેતા થઈ ગયા છે. આરોગ્યના પાઠ શીખવા માંડ્યા છે. ‘સેવા’ હવે નવી પેઢીને પણ આરોગ્યના શિક્ષણ સાથે જોડ્યા છે. વિસ્તારોમાં યુવા મંડળો ઘણાં જ સક્રિય થયા છે. હાલ કુલ ૭૯ મંડળો છે જેમાં ૧૫ કિશોરોના અને ૬૪ કિશોરીઓના મંડળો છે. આ મંડળો અમદાવાદ શહેર, અમદાવાદ જિલ્લો, ગાંધીનગર અને સુરતમાં સક્રિય રીતે કામ કરે છે. આ મહિનામાં વ્યારામાં પણ મંડળ શરૂ થશે. યુવાનોને આરોગ્ય શિક્ષણ સાથે જોડવાથી તેમના પોતાના આરોગ્યના પ્રશ્નો તો ઓછા થયા જ છે સાથે સાથે આ યુવાનો સમુદાયના આરોગ્યની જવાબદારી તેમજ વિસ્તારની સ્વચ્છતાની જવાબદારી પણ પોતાના શિરે લેતા શીખ્યા છે. જાતીય શિક્ષણ પણ મેળવતા થયા છે જેને કારણે જોખમી વર્તણૂકથી દૂર રહેવા લાગ્યા છે. આરોગ્યની સાથે-સાથે વિસ્તારના બીજા મુદ્દાઓ પર પણ કામ કરતા થયા છે અને સરકારની સેવાઓ સાથે લોકોને જોડતા શીખ્યા છે.

— યાસ્મીન, આરોગ્ય સેવા

૭. દરેક નાગરિકને મફત જીવન જરૂરિયાત દવાઓ તથા લેબોરેટરી ટેસ્ટની સગવડ મળશે.
૮. આયુર્વેદ, યુનાની સુવિધા અને હોમિયોપેથીને પણ પ્રાધાન્ય આપવામાં આવશે અને આ પ્રકારની તબીબી સેવા ગામ અને ચાલી સુધી ઉપલબ્ધ થશે અને સાથે-સાથે યોગનો પણ પ્રચાર થશે.
૯. ગંભીર બીમારીની સારવાર માટે જિલ્લા અને રાજ્ય કક્ષાની હોસ્પિટલમાં મૂડીરોકાણ કરીને સુધારો કરવામાં આવશે જેથી અકસ્માત અને ગંભીર રોગો સામે યોગ્ય સારવારની સેવાઓ મળે.
૧૦. દરેક ભારતીયને આરોગ્ય સેવા મળે તે માટે માનવશક્તિની જરૂર તો ખરી. આ નીતિએ એક નવી આરોગ્ય હરોળ સૂચવી છે, જે આરોગ્ય સેવાના વહીવટની જવાબદારી લેશે. આમ, ડોક્ટરો ઈલાજ ઉપર ધ્યાન આપશે જ્યારે આ નવા મેનેજરોની હરોળ બધા સુધી આરોગ્ય સેવા પહોંચે તની જવાબદારી લેશે.
૧૧. સવિશેષ ગામ અને ચાલીના સ્તરે વધુ આરોગ્ય કાર્યકરોની જોગવાઈ કરાશે. જેમ કે આશા અને મલેરિયા વર્કર વિગેરે. વિશેષમાં કુશળ આશાવર્કર નર્સ બને તેના માટે પણ સુવિધા છે જેથી કરી ગામડાંના બહનો ભણીને આગળ આવે. એક નવા ગ્રામીણ ડોક્ટરોની હરોળ પણ તૈયાર કરવામાં આવશે જે સામાન્ય બીમારીઓ, ઘા પડે તો ટાંકા કે પાટાપીડીનું કામ કરશે.
૧૨. શહેરી નાગરિકોના સ્વાસ્થ્ય પર ખાસ ધ્યાન આપવામાં આવશે. ભારતમાં ૧/૩ લોકો શહેરમાં વસે છે. શહેરમાં મોટી હોસ્પિટલ સિવાય રોજબરોજની નાની નાની તકલીફો માટે કોઈ સગવડ નથી માટે શહેરોમાં પણ પ્રાથમિક આરોગ્ય કેન્દ્ર ઊભું કરવામાં આવશે.
૧૩. ગંભીર અને ખર્ચાળ માંદગી માટે નવી આરોગ્ય નીતિમાં વીમાની પણ ભલામણ કરેલ છે પરંતું આ ખાસ હોસ્પિટલમાં દાખલ થાય તેને જ ઉપલબ્ધ થઈ શકે છે.
૧૪. આપણાં દેશમાં ૭૫ ટકા લોકો ખાનગી તબીબી સેવા મેળવે છે. કેટલાક શહેરોમાં સરકારી સેવાઓ ઉપલબ્ધ નથી અથવા ગુણવત્તાસભર નથી. જેથી ખાનગી હોસ્પિટલોને આરોગ્ય સેવામાં આવરી લેવામાં આવી છે. પરંતું ખાનગી હોસ્પિટલમાં અમુક નિયમો અને સ્તરને વળગી રહેવું પડે. જેમ કે બિનજરૂરી દાખલ ન કરવા, અલગ અલગ રોગો માટે અલગ-અલગ ઈલાજના નિયમો અને કયા રોગ માટે કેટલી ફી લઈ શકે. આ તમામ વાતો ખાનગી ખાનગી આરોગ્ય ક્ષેત્રો સાથે વાર્તાલાપ અને વાટાઘાટો પછી જ નક્કી થઈ શકે જેથી બધાને શોષણ વિના ઓછા પૈસામાં

‘સેવા’ના હાલ ૧૮ સેવા શક્તિ કેન્દ્રો સક્રિય રીતે કાર્યરત છે. આ કેન્દ્રોનું મૂળ કામ આરોગ્ય, પોષક આહાર અને અધિકાર માટે સમુદાયમાં જાગૃતિ ફેલાવવાનું છે. સ્થાનિક સમિતિઓ સાથે સક્રિય રીતે જોડાણ કરી તેમને મજબૂત કરવાનો ધ્યેય છે. સક્રિય યુવા મંડળો પણ આ કેન્દ્રો સાથે જોડાઈને સમુદાયને તેમના અધિકારો પ્રાપ્ત કરવામાં સહાય કરે છે. આરોગ્ય શિક્ષણ, સરકારી સહાય, આરોગ્યની સરકારના કાર્યક્રમો વિવિધ વિષયોને આવરી લેતી તાલીમો પણ આપવામાં આવે છે. સરકારના સ્તર પર પણ સંકલન મજબૂત બનાવીએ છીએ જેથી સમુદાયના પ્રતિનિધિઓનું સીધું જ જોડાણ કરી શકાય. આ નેટવર્કમાં આરોગ્ય સેવિકા બહેનો, આગેવાનો, યુવામંડળોને એક સાથે જોડી સરકારી કાર્યક્રમોનો લાભ લેવામાં આવતા અવરોધોને દૂર કરી વધુને વધુ લાભ લોકોને મળે તેની પર ભાર મૂકવામાં આવે છે. સૌથી મહત્વની વાત એ કે ગ્રામ્ય વિસ્તારોમાં તો પંચાયતની જગ્યામાં જ આ કેન્દ્રો સ્થાપિત છે એટલે સરપંચ, સભ્યો ને તલાટીનું પણ અસરકારક રીતે જોડાણ થાય છે. આમ સામુહિક જવાબદારી અને સહભાગીદારીનું નિર્માણ થઈ શકે છે.

- સુઝાન

સારી સગવડ મળે.

૧૫. સરકાર ખાસ ટેકનોલોજીમાં વધુ રોકાણ કરશે જેથી તમામ આરોગ્યના રેકોર્ડ કોમ્પ્યુટર દ્વારા સાચવી રખાશે અને એક નાગરિક તથા તેમના ડૉક્ટર વિશે યોગ્ય સમયે એક દર્દીની તમામ આરોગ્યને લગતી માહિતી મળી શકે.
૧૬. સરકારે સ્વીકાર્યું કે લોકોની ભાગીદારી વિના સ્વાસ્થ્યમાં સુધાર થશે નહીં માટે ગ્રામ્ય અને શહેરી મહોલ્લાસ્તરે સ્વાસ્થ્ય સમિતિ પર ભાર મૂકાયો છે. સરકારનું માનવું છે કે જો આ સ્થાનિક સમિતિઓ સક્રિય થાય તો આરોગ્યને લગતું કામ ઘરઆંગણે જ થાય. પંચાયતો પણ સ્વાસ્થ્યને લગતી જવાબદારીમાં જોડ્યા છે. ‘સેવા’નો આપણો અનુભવ દર્શાવે છે કે જ્યાં સુધી સ્થાનિક લોકો પોતે જ પ્રાથમિક આરોગ્યની જવાબદારી નહીં લે ત્યાં સુધી આપણું સ્વાસ્થ્ય સુધરી શકે નહીં. અને તેમાં પણ બહેનોની સહભાગીદારીથી દેશમાં લોકોની આરોગ્યની સ્થિતિ વધુ મજબૂત બનશે.
૧૭. સ્વાસ્થ્યનો સુધાર માત્ર તબીબી સેવાઓથી જ નહીં આવી શકે તે આ નવી આરોગ્ય નીતિ સ્પષ્ટ સ્વીકારે છે. તેથી નીતિએ ભલામણ કરી કે સંકલિત સેવાઓ અનિવાર્ય છે.

પોષક આહાર, બાલસેવા, ગટર-પાણીની સુવિધા, સ્વચ્છતા અભિયાન વગેરે. નવી આરોગ્ય નીતિ સૂચવે છે કે આરોગ્ય મંત્રાલય બીજા મંત્રાલયો સાથે સંકલન કરીને આરોગ્ય પર સીધી અસર થાય તે રીતે કામ કરશે. હાલમાં શિક્ષણ ક્ષેત્રની જેમ સર્વે માટે આરોગ્ય એક અધિકાર છે એ કાયદો હાલ પૂરતો લાવવો નહીં એવું સરકારનું મંતવ્ય છે કારણકે સરકાર માને છે કે પહેલાં મૂળભૂત આરોગ્ય સેવા પહોંચાડીએ તો ખરા પછી ધીમે-ધીમે અધિકારો તરફ વધીશું.

આખરે સર્વે માટે આરોગ્ય સેવા એક જનઆંદોલન બને એવું આ નવી નીતિમાં સ્પષ્ટ દિશા દેખાય છે.

આ નવી નીતિઓમાં આપણાં માટે શું તક છે તે જોઈએ :

૧. આપણાં ઘર આંગણે પ્રાથમિક આરોગ્ય સેવા મળશે જેમાં આપણો સમય અને પૈસા બચશે. અને આપણને યોગ્ય સેવાઓ મળશે.
૨. રોગો સામે આપણને વહેલી તકે રક્ષણ મળશે કેમ કે વિવિધ આરોગ્ય કેમ્પ દ્વારા કેન્સર, ડાયાબીટીશ અને વ્યવસાયિક સ્વાસ્થ્યને લગતી બીમારીઓ માટે તપાસ સુવિધા મળશે.
૩. મહિલા સ્વાસ્થ્ય પર વધુ ભાર મૂક્યો છે. અને માનસિક સ્વાસ્થ્ય જેમાંથી બહેનો ઘણી વખત પીડિત હોય છે એના માટે ખાસ ભાર મૂકવામાં આવશે.
૪. સ્થાનિક સ્તરે આરોગ્યને લગતી માનવશક્તિ વધારવામાં આવશે જેથી આપણે વધારે સેવાઓ મળશે. જેથી આપણી આવનાર પેઢી માટે વધુ રોજગારીની તકો ઊભી થશે.
૫. ગ્રામસભા અને સ્થાનિક આરોગ્ય સમિતિમાં આપણે જો સક્રિય થઈએ તો આપણી માંગ અને દબાણ દ્વારા વધુ સારી ગુણવત્તાવાળી સેવાઓ પહોંચાડી શકીએ.
૬. આપણાં આગેવાનો તેમના સંગઠિત બળ મારફતે આરોગ્ય સેવાની દેખરેખ રાખી શકશે અને સકારાત્મક ફાળો આરોગ્ય સમિતિ દ્વારા આપી શકાય. જો આપણે આવું કરીશું તો આપણાં વિસ્તારના લોકોને વધુ સારી સેવાઓ પહોંચાડી શકીશું.
૭. ‘સેવા’ના અનુભવ પ્રમાણે આરોગ્ય સેવા મારફતે સંગઠન વધશે. આપણે જો આ તક ઝડપી લેશું તો વધુ બહેનોને આરોગ્ય સેવા પહોંચાડી શકીશું ને બહેનને સંગઠન સાથે જોડી શકશું.
૮. આપણાં ૨૫ વર્ષની દવાની દુકાન ચલાવવાનો અનુભવ સરકાર અને બધા માટે દાખલારૂપ હોઈ શકે જેથી કરીને બહેનોને અને તેમની સહકારી મંડળીઓને સ્થાનિકસ્તરે આવી દવાની દુકાનો ચલાવવા માટે પસંદ કરવા જોઈએ.

૮. 'સેવા'માં આપણે હંમેશાં પાણી-ગટર, બાલસેવા, રોજગારી, પોષક આહાર પર કામ કરીએ છીએ. જેથી સત્ય બહેનો અને તેમના સ્વાસ્થ્ય પણ આવે. જો લોકોને આવી મૂળભૂત સગવડો મળે તો એમના આરોગ્યમાં ચોક્કસ સુધારો થશે.

૧૦. 'સેવા'ના અનુભવ પ્રમાણે પાયાના આરોગ્યનું શિક્ષણ ખૂબ જરૂરી છે અને આ કાર્ય બહેનો જ સૌથી સારી રીતે કરી શકે જેથી આરોગ્ય શિક્ષણની તકો સાથે બહેનોને જોડી શકાય. બધાને સમજાવવામાં બહેનો જેવું કોઈ નહીં. આ નવી નીતિમાં યુવાપેઢીને પણ આવરી લેવાનો અવકાશ છે. 'સેવા'માં આપણે કિશોર-કિશોરી મંડળ પણ તૈયાર કર્યા છે અને તેમાં પોતાના વિસ્તારોના આરોગ્ય સુધારવાના કામોમાં લાગી જશે. ખાસ કરીને સ્ત્રી-પુરૂષો વચ્ચે સમાનતા અને ખાસ તો સ્વાસ્થ્યના કામોમાં યુવાનોને પ્રોત્સાહિત કરી શકાશે.

અંતમાં સરકાર હોસ્પિટલ અને તેમની સેવાઓ માટે અમૂક કાયદા લાવશે જેથી વધારે સારી ગુણવત્તાસભર અને પોસાય એવી સેવાઓ મળશે.

આમ, આ નવી સ્વાસ્થ્ય નીતિ ૨૦૧૭ આપણાં સહુ માટે અને સવિશેષ શ્રમજીવી કામદાર બહેનો માટે એક અનોખી તક છે. જો અમલીકરણમાં આપણે ના રહીએ તો આ નીતિ કાગળ ઉપર જ રહી જાય.

તો આપણે તક ઝડપી લઈએ...

- મિરાઈ

અનુબંધ : ૧૦૦ માઈલનો સંબંધ

કોઈ મનુષ્ય દુનિયામાં ભૂખ્યું કે અર્ધભૂખ્યું રહે તે સ્થિતિ અસહ્ય છે, તેમાંય જ્યારે જ્ઞાન-વિજ્ઞાન-યાતાયાત ક્ષેત્રમાં આપણો જબરજસ્ત વિસ્ફોટ હોય ત્યારે ! ભૂખમરો પ્રવર્તતો હોય તેવી પરિસ્થિતિ અસ્વીકાર્ય છે.

તેવી જ રીતે બીજી પરિસ્થિતિ તે પ્રદૂષણ મતલબ કે પ્રદૂષિત વાતાવરણ, કહો દુષિત હવા અને પાણી-જળવાયુ, આકાશ, ભૂમિ, નદી, કૂવા અને સમુદ્ર ઝેરીલા થઈ જાય તે. એટલે કે ભૂખમરો અને પ્રદૂષણ બેઉ માનવસર્જિત છે, ઈશ્વરદત્ત નથી.

ભૂખમરો અને પ્રદૂષણ બેઉને હું હિંસા કહું છું. સમાજની, તમારી, મારી, આપણી સૌની સંમતિથી થતી હિંસા છે.

આપણાથી થતી ભૂલ આપણે જ સુધારવી પડે, ખરુંને ? આપણે એટલે લોકોએ.

કેવી રીતે ?

જીવનની પ્રાથમિક જરૂરિયાતો સંતોષાવી જોઈએ. ગરીબ હોય કે તવંગર.

પ્રાથમિક જરૂરિયાતો મનુષ્ય જીવનની કઈ કઈ ?

રોટી, કપડાં, મકાન + પ્રાથમિક આરોગ્ય, શિક્ષણ, બેંકીંગસેવા એટલે કે આ ૩+૩ વિના કોઈ ન રહેવું જોઈએ. ભૂખમરો/ગરીબી હટે તેવું આપણે કરીએ.

શુધ્ધ હવા અને પાણી સૌ કોઈને મળે તેવું આપણે કરીએ.

'સેવા'ના અનુભવથી, ગરીબી શ્રમજીવી બહેનો સાથે કામ કરતાં સમજાતું ગયું કે આ ૩+૩ જરૂરિયાતો સંતોષાવી શક્ય છે. કેવી રીતે ?

અંતર ઘટાડો:

૧) ઉત્પાદક અને ભોક્તાનું અંતર ઘટાડો.

૨) ઉત્પાદક અને કાયા માલનું અંતર ઘટાડો.

૩) શાસક અને શાસિતનું અંતર ઘટાડો.

અર્થાત્ સ્થાનિકને વિકસાવો, મજબૂત કરો, ઉન્નત કરો. સ્થાનિકને વિકસાવવાનું શું મહત્વ ?

કેમ કે આપણે કરેલાં કામોની સૌના પર અસર પડે છે. સારા કામની સારી અસર.

ખરાબ કામની ખરાબ અસર.

અસર તો પડે જ છે કારણ કે આપણે એક —બીજા સાથે જોડાયેલા છીએ. તમે મારા સગા, હું તમારી સગી જાણે, અજાણે આપણા કાર્યોની અસર સર્વત્ર પડે છે. ભલેને હજારો માઈલ આપણે દૂર હોઈએ.

આ કહેવાય છે અનુબંધ. વિચારો.

કેવી રીતે વિચારીએ ?

જે ક્રિયા કરીએ તે પર વિચારો કે તેની

૧ મારી જાત પર શું અસર થશે?

૨ મારા ગામ/સમાજ પર શું અસર થશે ?

૩ મારી પૃથ્વીમાતા પર શું અસર થશે ?

ત્રણે સવાલ એક સાથે વિચારો. અલગ અલગ નહિ. કેમ કે ત્રણેય અસર સમગ્રપણે અનુબંધિત છે.

આપણી જાત, સમાજ, કુદરત, ત્રણે અનુબંધિત છે.

તેમનો અતૂટ સંબંધ છે જે હકીકત છે, સત્ય છે. જાણે કે દરિયાના વલયો, જાણે કે વટવૃક્ષ.

આમાં જ આપણાં જીવનનો અભ્યાસક્રમ સમાયેલો છે.

સ્થાનિકતાને સફળ કરવા માટે અનુબંધિત જીવનક્રમ સમજવાની જરૂર છે.

(ગૂજરાત વિદ્યાપીઠમાં વિદ્યાર્થીઓ દ્વારા ઈલાબહેનનું પુસ્તક “અનુબંધ: ૧૦૦ માઈલનો સંબંધ”ની પ્રસ્તુતિ પ્રસંગે ઈલાબહેનનું વક્તવ્ય.)

tl. ૨૨-૩-૨૦૧૭

બાપુનગરના હીરાબહેનો...

ગુજરાતીમાં કહેવત છે કે 'હીરાની પરખ તો જોહરીને જ હોય'. પણ, આ જોહરી કોણ? મોટા શહેરના મોટા હીરા-ઝવેરાતના ઝાકમઝાળવાળા શો-રૂમના માલિકો કે પછી ૮-૯ કલાક સતત બેસીને હીરો તરાશનાર રત્ન કલાકારો?

અમદાવાદ શહેરમાં બાપુનગર, ઠક્કરનગર અને તેની આજુબાજુના વિસ્તારમાં હીરાઉદ્યોગ કૂલ્યોફાલ્યો છે. તે વિસ્તારમાં રહેતા તેમજ માત્ર ગુજરાતના જ નહીં પણ ભારતના ઘણાં રાજ્યોમાંથી જેવા કે રાજસ્થાન, ઉત્તરપ્રદેશ, મધ્યપ્રદેશ, દિલ્હીથી અમદાવાદમાં આવીને પોતાની રોજી-રોટી રળે છે. હીરા ઉત્પાદન માટેનો કાચો માલ સૂરતથી આવે ને તેને તરાશીને નાની મોટી સાર્થકમાં ૫ કે ૧૦ હીરાના નંગના પેકેટ તૈયાર કરવામાં આવે છે. ત્યાર પછી તેનું વજન કરવામાં આવે છે. સાવ પથ્થર જેવો લાગતો આ કાચનો ટુકડો દસ રત્નકલાકારોના હાથમાં ફરે ત્યારે એ સુંદર આકારનો હીરો તૈયાર થાય છે. આ હીરા ૦ સાર્થકથી લઈને કેરેટ સુધીના હોય છે જે દેશ-વિદેશોમાં જાય છે ને જુદી જુદી ડિઝાઈનના હિરાના દાગીના બનાવવામાં, મોટી-મોટી મિસાઈલો તેમજ હથિયારો બનાવવાના કામમાં લેવામાં આવે છે.

હીરાની ચળકાટ પાછળ જોતરાયેલા આ રત્નકલાકારોમાં પુરૂષોની સાથે-સાથે મહિલા રત્નકલાકારોની ભૂમિકા પણ એટલી જ મહત્વની હોય છે. હીરાના હીરને પારખનારા ને તરાશનારા આ રત્નકલાકારોની વાત આજે માંડવી છે.

હીરાકામની મજૂરીનો દર હીરાની કલાકારીગરી અને બારીક કામ પ્રમાણે મજૂરી મળે છે. હીરામાં સૌથી પહેલાં ઘાટ કામ કરવામાં આવે છે જે ખૂબ જ મહત્વનું કામ છે. આ કામ પહેલા કારીગર કરતા હતાં ને હવે મશીન આવી ગયા એટલે ઘાટ મશીનથી થાય છે. ત્યારબાદ હીરાને ટેબલ કામ કરવું પડે ત્યારબાદ ટેબલની મજૂરી ૪૦ પૈસાથી ૬૦ પૈસા એક હિરાની મજૂરી થાય ને ત્યારબાદ હીરાના તળિયા કાપવા પડે જેમાં એક હીરાના રૂા. ૭ થી ૧૧ની આસપાસ મળે છે. હવે હીરાના આઠ પેલ કપાય તેના ૩ થી ૭ રૂા. મજૂરી મળે ને છેલ્લે આવે મથાળાનું કામ આવે જેમા એક હીરા દીઠ રૂા. ૪ થી ૮ રૂા. મજૂરી મળે છે. આ બધાં જ કામદારો રોજ-મજૂરી પર જ હોય છે. જેટલું કામ કરે તેટલી તેમને મજૂરી ચૂકવવામાં આવે છે.

હીરાકામ કરતા બહેનો સાથે વાત કરવા ઠક્કરબાપાનગર પાસેના હીરાના કારખાનામાં કામ કરતા લતાબહેનને મળવા ગઈ. કારખાનામાં દરવાજા અંદર જતા જ ચોકીદારે મને પૂછપરછ કરી કે કોનું કામ છે? મેં કહ્યું લતાબહેનને મળવું છે. વોચમેને અંદર સંદેશો પહોંચાડ્યો. ત્યાંથી મને અંદર બોલાવી હું તો કારખાનામાં ગઈ કે એટલો બધો અવાજ કે કાન પડયું સંભળાય નહી. એય ને મોટો હોલ ને ત્યાં આશરે ૩૦ જેટલી

હીરાની ઘંટીની મોટરનો અવાજની સાથે મોટેથી ટેપ-રેડિયો વાગતું હતું ને, એમાં ઘણાં ભાઈઓ ગીત ગુનગુનાવતા પોતાની મસ્તીમાં કામ કરતા નજરે ચડ્યાં. એક ઘંટીની ગોળ ફરતે ચાર જણ લાકડાના ટેબલ પર બેસીને કામ કરતા જોયા એ જોઈને નવાઈ લાગે કે આટલા ઘોઘાટમાં ને સાવ નાની એવી જગ્યામાં બેસીને આ હીરા કામદારો કેવી રીતે આટલું સરસ કામ કરે છે? આ બધું જોતી જ રહી. ત્યાં સામે બતાવ્યું લતાબેનની જગ્યાએ કાચની કેબિનમાં બેઠેલા લતાબહેને મને જોઈને ઈશારો કરી તેમની પાસે બોલાવી કહ્યું આવો બેસો. મેં કહ્યું, લતાબહેન બહાર કરતાં તમારી બેસવાની જગ્યા તો સારી છે. ત્યાં તો કેટલો અવાજ ને કેટલી ગીચ જગ્યા ને અહીં થોડું શાંત છે.

મોહું મલકાવતા લતાબહેને કહ્યું કે મારું કામ દોરી મારવાનું છે. જ્યારે ઘસાયેલા હીરા કારીગર મેનેજરને જમા કરાવે તેમા જો કોઈ ખોડ રહી ગઈ હોય કે ધાર ઘણી વાર તૂટી ગઈ હોય, ધાર પાતળી હોય એવા હીરાને દોરી મશીનમાં લગાવીને ઘસારો પાડવાની રીત ને દોરી મારવું કહેવાય. આજે ૧૫ વર્ષ થઈ ગયા આ કામ કરે. ઘણાં હીરાના કારખાના બદલ્યા ને છેલ્લાં ૫ વર્ષથી અહીંયા જ કામ કરું છું. મને ફિક્સ પગાર ૧૦ હજાર મળે છે. ને બેઠે બેઠે કામ કરીને તો આ શરીર સાવ બેડોળ થઈ ગયું છે કારીગરોને તો થોડી થોડી વારે ઉભા થવું પડે પણ મારે તો સવારે આવીને બેઠી તે બપોરે જમવા જાઉં ત્યારે ઉઠવાનું થાય બસ આ જ મારો નિત્યક્રમ છે. મારા ઘરમાં હું ને મારા પતિ રીક્ષા ચલાવે છે. મારું વતન મહારાષ્ટ્રનું નાગપુર જિલ્લાનું થેરાસ ગામ છે. લગ્ન પછી અમદાવાદ આવીને આ કામ કરતી થઈ મારા સાસુ ગામડે રહે છે. વેકેશનમાં ત્યાં જવાનું થાય. અહીં ભાડાના ઘરમાં રહું છું. બન્ને કામ કરીએ છીએ એટલે ઘરનું ગાડુ ચાલે છે.

લતાબહેને પોતાના કામની સઘળી વાત કરીને બીજા બહેનો સાથે વાત કરવા બહાર આવી. ત્યાં એક બેનની સામે નજર પડી તો એટલુ બારીકાઈથી કામ કરતા તા! એક હાથમાં કટોરુ (હીરા ઘસવાનું મશીન) પકડી ઘડી વાર સરણ પર મુકે વળી ઉપાડે વળી મુકે ને બીજા હાથમાં હાયગ્લાસ (હીરો જોવાનો કાચ) લઈને આંખની એકદમ નજીક રાખેને હીરો જુએ કે હીરો ઘસવાનું ચાલુ થયું કે નહિ, હીરો કેટલો ઘસાયો એ હું જોતી હતી ને મેં પૂછ્યું કે તમે આ શું કરો છો? ને અહીં કેવી રીતે કામ કરો છો? તેમને પેટથી હતાને માંડ કરીને બેસી શકતા'તા એટલે. તો કહે આ બધાની આદત પડી ગઈ છે. મારું નામ સંગીતા છે. ૯ વર્ષથી હીરા ઘસવાનું કામ કરું છું. હું ૯ ધોરણ ભણી છું ને મારા પતિ ૧૨ ચોપડી ભણ્યાને પછી હીરામાં કામ કરતા હતાં. મેં કહ્યું કે તમે આ કામમાં કેવી રીતે જોડાયા? તો કહે કે જ્યારે પરણીને સાસરે આવી તો ઘરમાં સાસુ સિલાઈકામ કરતા હતાં તો મને પણ કહેતા કે તુ પણ સિલાઈનું કામ શીખી લે. તો મારા પતિ મને કહે કે આ સિલાઈ કામમાં તે વળી શું થાય માંડ આખો દિવસ કામ કરો તો ૫૦/- રૂપિયાનું કામ થાય તું મારી સાથે આવ તને હું હીરાનું કામ શીખવીશ. એટલે હું એમની સાથે બેસીને

હીરાનું કામ શીખી. બે મહિના લાગ્યાને હું ને મારા પતિની જેમ આઠ પેલની કારીગર થઈ ગઈ ને પહેલી વાર ૨૬૫૦/- રૂ. પગાર મળેલો. ને આજે હું ૧૦ થી ૧૨ હજાર રૂપિયાનું કામ કરું છું. હમણા કામ ઓછું થઈ ગયું છે. અત્યારે મારે દૈનિક મહિનો જાય છે. એટલે સમય નથી ભરતી સવારે ૧૦ થી ૧૨. ૧૫ સુધી કામ કરું ને બપોરે રિસેસમાં ઘરે જાઉંને થોડો આરામ કરી લઉં છું ને વળી પાછી ૨.૩૦ વાગ્યે આવું ને કામ શરૂ કરું તે સાંજે ૬ વાગ્યા સુધી. હવે મને થોડી તકલીફ પડે છે મારાથી સળંગ બેસી નથી રહેવાતું પેટમાં દુઃખાવો થવા માટે છે ને મને ઉલટી બહુ આવ્યા કરે એટલે ઘડીવાર થાય ને બાથરૂમ જાઉં પડે છે એટલે હવે કામનો પૂરો ટાઈમ નથી ભરતી ને કામ પણ ઓછું થાય છે. હમણા એકાદ મહિનો કામ કરીશ ને પછી સુવાવડ પર ઉતરીશ. આ મારે બીજી સુવાવડ છે એક દીકરી ૫ વર્ષની છે તે ભણવા જાય છે.

સંગીતાબહેને તો એમની સઘળી વાત કહી દીધી ને એમની બાજુની ઘંટી પર કામ કરતા બેનને જોઈને લાગે કે કેટલી મહેનતથી આ કામ કરે છે. મારાંથી તો રહેવાયું નહીં એટલે મેં તો કહી જ દીધું કે બેન હું ક્યારની યે તમારી સામે જોઈ રહી છું કે તમે થોડી-થોડી વારમાં ઊભા થઈને શું કામ જાવ છો ? તો કહે આ મારું કામ છે. હું હીરાને મથાળા મારવાનું કામ કરું છું. મારું નામ રમીલા પ્રજાપતિ છે. મારી ઉંમર ૪૭ વર્ષ છે ને ૧૮ વર્ષથી આ કામ કરું છું. હીરાનો લોટ લેવા માટે મારે ૨૫ થી ૩૦ મિનિટમાં એક વાર ઊભા થવું પડે ને જો કદાચ હીરામાં ધાર પાતળી હોય તો ફરી ઊભા થઈને દોરી માટે લતાબહેન પાસે દોરી મરાવવા જાવું પડે.

મે એમને પૂછ્યું કે ભાવવધારો ક્યારે થાય તો કહે કે હીરા ઉદ્યોગમાં મંદી તેજી તો ચાલતી જ રહે છે. મોટે ભાગે મંદી પછી ઘણાં કારીગરોએ આ કામ છોડી બીજા ધંધા-રોજગારીમાં જોડાઈ ગયા છે. ૨૦૧૪ પછી હીરામાં ભાવ વધારો આપ્યો નથી. એમાં આ વર્ષે પી.એફ., ઈ.એસ.આઈ. અને પી.ટી. કપાશે તેવું નક્કી થતાં હવે તો હીરાકામની મજૂરીમાં ભાવ વધવાની શક્યતા છે જ નહિ. ચાલો આ તો એક સારી શરુઆત થઈ કે અસંગઠિત ક્ષેત્રના કામદારોને કાયદાકીય સુરક્ષાનું કવચ મળ્યું. આ જ છે આંતરરાષ્ટ્રીય શ્રમ સંસ્થાનની ભલામણમાં અસંગઠિતથી સંગઠિત ભણીનું પહેલું પગથિયું.

મેનેજર સાથે વાત કરતા એમણે જણાવ્યું કે મારે હીરા-લાઈનમાં કામ કરતા ૨૦ વર્ષ થઈ ગયા છે. મારા બાપુજી પણ હીરાના સારા કારીગર હતા ને એમણે મને પણ આ કામ શીખવેલું. આટલા વર્ષમાં હીરાકામદારો માટે એક નવી વાત આવી તે એ કે હવે સરકાર દ્વારા નક્કી કરવામાં આવ્યું છે દરેક કારીગરનો પી.એફ. અને ઈ.એસ.આઈ. ફરજિયાત કપાશે. કારીગર કામ કરે તેના ૧૨ થી ૧૫ ટકા પગાર કાપવામાં આવશે. જ્યાં ૧૦ માણસો કામ કરતાં હોય ત્યાં પી.એફ. અને ઈ.એસ.આઈ. ફરજિયાત થશે. આ વિશે પૂરતી માહિતી

આપવા માટે નિકોલ વિસ્તારના મંગળ પાંડે હોલમાં હીરાઘસુની મીટિંગ કરી. કિરણ એક્સપર્ટના બે-બે કારખાનાના કારીગરોને બોલાવી માહિતી આપવામાં આવી હતી. પરંતુ આ બધી માહિતી આપનાર ભાઈએ પ્રોફેશનલ ટેક્સ કપાશે તેની વાત નહોતી કરી. જ્યારે કારખાનાના નોટીસ બોર્ડ પર આ માટે નોટીસ આવી તો પી.એફ. અને ઈ.એસ.આઈ. અને પી.ટી. કપાશે તેવી નોટીસ મૂકવામાં આવી ને તેનો અમલ પણ થઈ રહ્યો છે.

આ કામમાં સવારે ૮ થી ૮ નો સમય ભરવાનો હોય છે, એટલે ૧૨ કલાક કામના હોય છે. હવે સળંગ બેસીને કામ કરવાથી બહેનોને કમરના દુઃખાવાની બૂમ પડે છે. બહેનોના માસિકના સમયમાં પણ તકલીફ વધુ પડે છે. ઉંમર વધે એટલે કમર, ઘુંટણના દુઃખાવનું પ્રમાણ પણ વધે. આટઆટલી વ્યવસાયિક તકલીફને લગતા આરોગ્યની તકલીફ હોય, મંદી હોય ઓછી આવક હોય તેમ છતાં બહેનોને કામ કરવું પડે છે. આ જ અસંગઠિત ક્ષેત્રની હકીકત છે. એટલાં માટે બહેનો હીરાકામ ઓછું કરે છે. પહેલાં આ કામ બહેનો નહોતા કરતા. હવે બહેનો જોવામાં આવે છે. પહેલા કરતા તેમનો ફાળો વધ્યો છે. એટલે કે ૧૦ ટકા બહેનોની ભાગીદારી પણ હીરાની ચમક વધારવામાં ફાળો તો આપે જ છે.

- ગોમતી

□

સેવા કાશ્મીરનો પત્ર

“કુદરત વિકરે”

“પુરુષભાઈઓ સારા છે”

દિલ્હીમાં ‘સેવા’ની એક મીટિંગ પૂરી કરીને અમે ખૂબ ખૂબ લહેરમાં ઘેર (કાશ્મીર) પાછા જવા બસમાં બેઠા. દિલ્હીથી શ્રીનગરની બસ ઉપડી. અમે બે બહેનો તાલીમમાં અનુબંધ અને સ્થાનિક ઉત્પાદનની વાતો સાંભળી. સામાની રૂચિની વાત સાંભળવી, તેનો અણગમો-ગમો સમજવો એમ કરતા અન્યોન્ય અનુબંધથી જોડાય. બે દિવસની તાલીમમાં અમે અનેક વિડીયો જોઈ. પક્ષી પાસે શું શીખવાનું, બાળક પાસેથી શું શીખવાનું, ટીમમાં સાથે કેમ કામ કરવાનું એવું બધું ખૂબ શીખવા મળ્યું. મધુબેનનું શીખવવાનું જ એવું સરસ કે જામી જાય, કંટાળો તો આવે જ નહીં. શીમા બેગમે મધુબેનને કહ્યું કે, હું કદી નિશાળે ગઈ નથી, લખતા-વાંચતા આવડતું નથી તો ય બે દિવસમાં તમે જેટલું કહ્યું તે બધી જ મને સમજ પડી છે. તમે મને છંદગી જીવવાનો મતલબ સમજાવી દીધો !

આમ કહીને દિલ્હી બસ સ્ટેન્ડ પર ગયા.

આ અમારી મુસાફરીનો ખુશાલ ભાગ.

હવે સાંભળો શું થાય છે. બસમાં આગળ જતા બસવાળાએ કહ્યું કે, જમ્મુ-શ્રીનગર હાઈવે રોડ બંધ છે. અમારે તો જવાનું છેક કુપાવાડા. હવે શું થાય. કુદરત વિક્રમી હતી. રસ્તામાં બધે બરફ પડેલો અને ભેખડો તૂટેલી (લેન્ડસ્લાઈડ) છે ડ્રાઈવરે કહ્યું. જમ્મુથી દૂર કશોક ઊભા રહેવું પડ્યું, પછી તો ત્યાં જ રહી જવું પડ્યું. સાવ અધવચ્ચે. મુસીબતોનો પાર નહીં. બે રાત બસમાં ગોંધાઈ રહ્યા. સ્ત્રીઓમાં અમે બે જ અને બીજા બધા પુરૂષો. પહેલી જ મુસીબત ટોઈલેટની, ખુલ્લામાં જવાનું. આસપાસ ન મળે કોઈના ઘર કે છાપરા. આસપાસ હતા અને તેની પાછળ પહાડ. આસપાસ હતા ઝાડપાનના ઝૂંડ. ઠંડી હવાના સુસવાટા. જમ્મુ જઈ શકત કદાચ ચાલીને ગયા હોત તો. પણ શું કરવું સલામત કે અસલામત એની કેમ ખબર પડે?! આમ ને આમ બે રાત અને ત્રણ દિવસ કાઢ્યા.

ઘેર અમારા કુટુંબીઓનો તો ચિંતાનો પાર નહીં. અમને કહે કે જમ્મુ જતા રહો. આ ત્રણ દિવસમાં મારી માએ મને ગણીને ૫૦૦ વાર ફોન કર્યો હશે. દર બે-ત્રણ મિનિટે તેનો કોલ. ફોનની બેટરી ખતમ ના થાય તેની સતત ચિંતા અમને. શોકતભાઈ અને દિશાબેન પણ અમારી ચિંતા કરે. તે બધા દરેકને અમારી ચિંતા એવી કે “તમે બે સ્ત્રીઓ” છો ને ! અમે બતાવી દીધું કે અમે બહાદૂર છીએ, ગમે તેવી મુસીબત ઝેલી લઈએ.

શીનાબેનની રોજની દવા લેવાની તે ખૂટી પડી. ન હતું પાસે ડોક્ટરનું પ્રીસ્ક્રીપ્શન કાગળ. મને ય જાતભાતની એલર્જી છે પણ શું થાય !

છેવટે જ્યારે ઉઘાડ નીકળ્યો અને અમે ઘર તરફ ઉપડ્યા. માર્ચ ૧૨મી તારીખે સવારે દિલ્હીથી ઉપડ્યા હતા અને ૧૪મી તારીખે રાત્રે ઘરે પહોંચ્યા !

મારે ખાસ તો એ કહેવાનું કે આ સમય દરમિયાન કોઈ પુરૂષે અમને લેશમાત્ર ડરાવ્યા નથી. ભાઈઓ સારા હોય છે, ખરાબ માની લેવાની જરૂર નથી.

□

સેવા સમાચાર

તા. ૩૦-૦૩-૨૦૧૭ના નેશનલ એસોસિએશન ઓફ સ્ટ્રીટ વેન્ડર્સ 'નાસવી'ની ચૂંટણી યોજાઈ, જેની કારોબારીમાં 'સેવા'માંથી મનાલી શાહ, ચંપા પટણી, શિખા જોશી, સોનિયા જયોર્જ સભ્ય તરીકે ચૂંટાયા. 'નાસવી'માં રાજ્યસ્તરના માળખા રચાવા જોઈએ તેવી દરખાસ્તની ચર્ચા વાર્ષિક સાધારણ સભામાં સભ્ય સંગઠનો દ્વારા થઈ. 'નાસવી'ના સભ્યો ૨૫ સભ્યોમાં છે તેથી દરેક રાજ્ય પ્રમાણે એક પ્રમુખ અને એક સચિવના હોદ્દાદારો સાથેની રાજ્ય કમિટીઓ બની, જેમાં ગુજરાત રાજ્યમાંથી ગીતા કોષ્ટી તેમજ 'સેવા' મધ્યપ્રદેશમાં વાસંતીબેન ચૂંટાયા.

'નાસવી'ની નવી કારોબારીની તેની મીટિંગમાં હોદ્દાદારો ચૂંટશે.

- મનાલી શાહ

□

Place to Send Subscription :

Shree Mahila SEWA Anasooya Trust

SEWA Reception Centre, Opp. Tilak Baug, Bhadra, Ahmedabad - 380001 (Phone : 255 06 444, 255 06 477)

Please Visit our website : www.anasooya.org Email : mail@anasooya.org, sewaacdy@gmail.com

Printed and Published by NAMRATA BALI on behalf of Shree Mahila SEWA Anasooya Trust and Printed at Printwell, Celler, Deep Appartments, Shahpur Bahai Centre, Ahmedabad - 380 001 and Published from SEWA Reception Centre, Opp. Tilak Baug, Bhadra, Ahmedabad - 380001. Editor - NAMRATA BALI

અનસૂયા

6-4-2017

સેવા રિસેપ્શન સેન્ટર
ટિલક બાગ સામે, ભદ્ર,
અમદાવાદ - ૩૮૦ ૦૦૧

